

Марко Мартињук*
<https://orcid.org/0009-0000-6199-1598>
Заменик амбасадора Украјине
у Републици Србији

<https://doi.org/10.18485/sres.2024.3.1.2>
УДК 327(497.11:477)
Прејледни научни рад
Примљен: 30. 7. 2024.
Прихваћен: 6. 9. 2024.

ИСТРАЖИВАЊЕ ДИЈАЛОГА УКРАЈИНЕ И СРБИЈЕ

АПСТРАКТ

Циљ овог чланка је покушај да се објасни тренутно стање дијалога између Украјине и Србије, његов историјски и међународни контекст, стање и перспективе. Чланак је подељен на два дела. У првом делу аутор је дао преглед формирања дијалога у историјској перспективи, приказао специфичан проблем непостојања јасне идентификације Украјинаца у очима Срба, као и утицај највећих послератних сукоба у Европи на формирање односа Срба и Украјинаца. У другом делу се детаљније анализира динамика развоја политичког дијалога и међусобне перцепције Срба и Украјинаца у периоду након успостављања дипломатских односа, те предлажу три етапе периодизације. Аутор покушава да објасни разлоге промена у природи дијалога. Основа дијалога остаје узајамно поштовање територијалног интегритета и суверенитета. Заједничка тежња за постизање чланства у ЕУ види се као нови растући фактор, који уједињује два народа.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Украјина, српско-украјински дијалог, међународни односи, територијални интегритет и суверенитет земаља, европске интеграције.

1. Увод

У априлу 2024. Украјина и Србија обележиле су 30 година од успостављања дипломатских односа. Амбасада Украјине у Београду радила је уобичајено, док се Амбасада Србије, која је евакуисана из Кијева у марту 2022. године, до сада није вратила у Украјину. Тај период дипломатских односа

* mark_martyniuk@yahoo.com

двеју европских земаља, Србије и Украјине, није дуг. Он никако не потврђује чињеницу да је историја односа између два словенска народа много дужа, а везе међу њима блиске и јаке.

Током векова, заједничка сарадња и веза Срба и Украјинаца биле су испреплетане са историјом других држава, у чији су састав они улазили. Стога, понекад није лако издвојити чисти део тог билатералног наслеђа. Посебан проблем представља то што се научници Украјине и Србије нису довољно интересовали нити су истраживали компликовану слику дијалога два народа током историје.

2. Узајамна перцепција билатералних односа у историјској перспективи

Како бисмо разумели стање дијалога Србије и Украјине, важно је разумети како Срби и Украјинци међусобно доживљавају једни друге, зашто је то тако, као и какви ставови и стереотипи су се до сада формирали у свести два народа.

1. Срби и Украјинци су православни словенски народи, са изузетно блиским језиком и културом. Оба народа користе ћирилично писмо и сматрају се братским народима.

Прилично распрострањен наратив је да се територија Украјине сматра домовином Срба (Церовић, 2002).

Украјинци и Срби никада у историји нису били у сукобу. Напротив, подржавали су једни друге.

Кроз историју је постојало узајамно поштовање, а понекад је било и романтизовања, па су једни друге видели као херојске народе, који су се вековима борили за своју слободу, православну веру и традицију.

Занимљив доказ о степену међусобног утицаја јесте прича о писању химне Украјине. У јесен 1862. године, на једној од забава украјинског етнографа и песника Павла Чубинског, српски студенти, који су студирали на Кијевском универзитету, певали су „Српску песму“ Светозара Милетића. Чубинском се песма веома допала и за пола сата је, под њеним утицајем, написао текст песме „Још није умрла Украјина“. На тај начин се, захваљујући Србима, појавила будућа химна Украјине (Јушук, 1996: 51).

Уопштено говорећи, историјско наслеђе међусобног разумевања и доживљавања Украјинаца и Срба, које је формирано током векова, може се оценити као готово савршено.

2. Специфичан проблем, који несумњиво утиче на српско-украјински дијалог, јесте одсуство јасне идентификације украјинске стране дијалога у српској традицији.

Украјинци не мешају Србе са другим народима било да је реч о српској историји уопште било да је реч о развоју билатералних односа. Оне које Срби сматрају представницима свог историјског пантеона хероја, сматрају и Украјинци, било да је реч о Николи Тесли било о неком другом.

Истовремено, десило се да један српски назив Русија/Rusija обухвата различите историјске појаве у историји централне и источне Европе, и то:

а) Русь (Русј/Rusj), Р(о)ус(ј)каја земља или Кијевска држава (савремени историографски називи: Кијевска Русј, Русј – Украјина), која представља источноевропску феудалну монархију са престоницом у Кијеву, постојала је 9–13. века. У украјинској традицији Русј се сматра првим сопственим државним ентитетом (Грушевський, 1898: т. 1, 16);

б) Россия (Росија/Rosija) или Росијскаја Федерација је држава у источној Европи и северној Азији. Потиче од Московске кнежевине (одвојила се од Владимирско-Суздаљске кнежевине 1263. и до 1480. била је вазална држава Златној Хорди). Назив Московска држава користио се званично чак до 1721. године, када ју је Петар I прогласио за Росијско царство.

Порекло назива Русј и даље остаје нејасно. Река Росј тече у близини Кијева. Неки историчари подржавају теорију да је име дошло из северне Европе. Украјински историчари углавном сматрају да је ово аутохтони назив, који може имати сарматске корене. Пре хиљаду година назив Русј примењивао се само на малој територији савремене Украјине, која је обухватала Кијев, Чернигив и Перејаслав (Толочко, 2007: т.4, 528).

Јачањем Кијевске државе и услед њеног ширења, нарочито након покрштавања 988. године, име Русј се шири и на друга словенска и несловенска племена. На територијама које су доспеле под административни или културни утицај Кијева прошириле су се изведенице (деривати) имена Русј – Ругенија (латински превод речи Русј) на Западу и Росија (грчки превод) на Истоку и Северу.

Што се тиче самих Украјинаца, њихов назив Русј био је актуелан до 19. века. У литератури тог времена они су супротстављени „Литванима“ (савременим Белорусима), „Љахима“ (Пољацима) и „Московитима“ (Московљани, садашња Росија/Rosija). Украјинци су од 16. до 19. века називани такође и „Козацима“ и „Черкасима“. Од краја 17. до почетка 19. века, након што је већина украјинских земаља ушла у састав Московске државе (Росијског царства), Украјинци су називани и „Малоросима“, а Украјина „Малоросијом“, што у преводу са грчког значи „стара Русја“.

Реч Украјина значи „наша земља“ или „крај“. Овај етноним се спорадично користио од 12. века. Назив Украјина активно почиње да се користи у 16. веку у Централној Украјини, која је тада била под влашћу Пољске. Етноним је постао посебно популаран у регионима где су били најактивнији покрети народног препорода и козачки устанци против пољских власти.

Да би истакли разлику од Московљана (Великороса), харковски украјински интелектуалци почели су од почетка 19. века да, као општи етнотим, користе назив „Украјинци“, уместо старих назива. Овај нови назив је коначно успостављен у Наддњепарској Украјини након Првог светског рата. Сличан процес одвијао се у Западној Украјини, Галицији и Буковини између 1918. и 1940. године.

У украјинској традицији јасно се разликују Русј – Украјина и Русија – Московија. У руском језику Русј и Русија су такође две различите речи. Међутим, српски језик има један назив за обе историјске појаве, а то је Русија. Сходно томе, код Срба се често ствара забуна приликом идентификовања стране са којом воде дијалог.

Један од примера односи се на Житије Светог Саве. Како се наводи на сајту Српске православне цркве (енглеска верзија), Растко је са седамнаест година упознао светогорског руског монаха, тајно напустио родитељски дом и отишао у „руски манастир Светог Пантелејмона на Светој Гори“, где је узео чин и име светитеља – Сава. То се догодило око 1192. године (Serbian Orthodox Church, 2024).

Сходно томе, може се стећи утисак да је реч о вези између тадашње Србије и Русије – Московије (Ђоровић, 2001: 140), а заправо је једина православна митрополија у Русији у то време био Кијев. Дакле, врло је вероватно да се ради о историјском наслеђу односа Кијева, или барем монаха Кијевске православне митрополије Цариградске патријаршије, и Србије.

Други пример тиче се иконописца. Познато је да је 1743. године Арсеније Јовановић Шакабента довео из кијевског манастира Печерске лавре у Карловачку митрополију иконописце, као и да је Украјина (хетманство) те године била под протекторатом Росијског царства, али је задржавала своју аутономију, па чак и царинску границу са њим. Ови иконописци су осликавали манастире и подучавали занату српске сликаре. Неке од тих фресака и данас украшавају зидове и сводове фрушкогорских манастира. У Народном музеју у Београду ови иконописци идентификовани су као Украјинци, а у Галерији Матице српске у Новом Саду идентификовани су као људи који су пореклом из Руског (у смислу Росијског) царства. Стога ће посетиоци Новосадског музеја, за разлику од београдског, вероватно помислити да иконописци из Кијева нису део српско-украјинског, већ српско-росијског културног дијалога, иако је реч о истим људима.

Као још један пример можемо навести и причу о росијском дипломати украјинског порекла Григорију Шчербини, који је почетком прошлог века био конзул на Косову (Ђоровић, 2001: 683). Шчербина је убијен 1902. године због својих делатности које су биле усмерене на заштиту српског становништва. Био је етнички Украјинац, слао је писма са Косова својој породици у Украјину, рођен је и сахрањен у Черниговској области у Украјини. У северном

делу Косовске Митровице подигнут му је споменик на коме се помиње да је био „руски дипломата“, али се занемарује његово украјинско етничко порекло (Луцко, 2010).

Много је таквих примера у којима Срби историјско наслеђе српско-украјинских односа сматрају делом српско-росијске историје.

Тако се испоставило, али овај проблем заиста компликује међусобно разумевање учесника у дијалогу. Један од разлога је свакако тај што је украјински етнос прилично древан, али је украјинска политичка нација млада и њено активно формирање се заправо одвија управо сада. Да ли ће се ова ситуација променити зависи највише од украјинске стране дијалога и од њених даљих делатности и активности, а понекад и од резултата украјинске унутрашње дискусије. У Украјини се годинама воде расправе о томе да ли оне са украјинским коренима, попут Петра Чајковског, Антона Павловича Чехова, Фјодора Достојевског или Михаила Булгакова, који је родом из Кијева, треба сматрати делом украјинске културе или их у потпуности „дати“ Росији.

3. На особености погледа на свет, а самим тим неминовно и на међусобне перцепције Срба и Украјинаца данас, значајно утиче чињеница да су се оба народа суочила са ратом. Међутим, улога НАТО-а и Руске (Росијске) Федерације за већину Срба и Украјинаца је тренутно дијаметрално супротна. За многе Србе НАТО је агресор, а РФ и даље земља која брани српски територијални суверенитет при Савету безбедности УН. За Украјину је РФ агресор, а НАТО се доживљава као савезник и као оно чему се жели приступити (СРТА, 2022).

Стога не изненађује то да српско-украјински дијалог од почетка росијско-украјинског рата 2014. године наилази на значајне проблеме.

Многи Украјинци разочарани су „промосковским“ ставом Србије. С друге стране, многи обични Срби не разумеју зашто су Украјинци „одступили од пријатељства са Русијом“ и постали „марионете Запада у његовој борби против Русије“ (Glas Amerike, 2023).

У том контексту, приметни су покушаји трећих страна да погоршају српско-украјински дијалог убацивањем наратива који заправо нису релевантни и важни за билатералну сарадњу.

3. Политички дијалог. Данашње време

За стварање периодизације политичког дијалога Украјине и Србије након успостављања дипломатских односа сматра се прикладним поћи од најзначајнијих догађаја за судбине оба народа током ових година и одговора партнера на њих.

Сходно томе, такве историјске прекретнице јесу НАТО бомбардовање СРЈ у позадини косовске кризе (1999); почетак руско (у ствари русијско-г)-украјинског сукоба након Револуције достојанства (Мајдан) у Украјини (2014), као и почетак свеобухватне руске (у ствари русијске) агресије на Украјину (2022). Односно, условна периодизација савременог политичког дијалога била би: 1. период између 1994. и 2014. Године; 2. период од 2014. до 2022. године и 3. период од 2022. до 2024. године.

3.1 Први период

Уочи НАТО бомбардовања СРЈ украјинска дипломатија покушала је да делује као посредник и да спречи катастрофу, али без позитивног резултата.

Упркос активном развоју сарадње са НАТО-ом, Кијев је заузео чврст и гласан став у вези са развојем ситуације. Тако је 19. фебруара 1999. године Врховна рада (парламент) Украјине дала изјаву у којој је „најоштрије осудила намеру да се проблем Косова и Метохије реши силом, све до бомбардовања целе Југославије“. У документу је наведено да „уцењујући југословенску страну увођењем трупа на Косово, односно задирањем у територијални интегритет суверене државе, ове деструктивне снаге, у ствари, изазивају оружани сукоб у центру Европе“ (Врховна Рада Украјини, 1999а).

Врховна рада је 24. марта 1999. године усвојила и објавила нову резолуцију и изјаву (Врховна Рада Украјини, 1999б), чији је пун текст дат у наставку:

ИЗЈАВА

Врховне раде Украјине у вези са агресивним деловањем НАТО-а против Савезне Републике Југославије

Руководство НАТО-а је 23. марта ове године одлучило да изведе војну акцију против Савезне Републике Југославије – чланице УН, а да за то нема мандат Савета безбедности УН.

Врховна рада Украјине ове акције НАТО-а сматра агресијом на суверену државу, која може довести до ескалације војног сукоба великих размера.

Усвајањем наведене одлуке НАТО је грубо прекршио не само међународно-правне норме УН и општепризнате норме људског морала већ и сопствена оснивачка документа, у којима се наводи да се војне операције Алијансе могу изводити само у циљу гарантовања безбедности држава чланица НАТО.

Свесна дубине опасности због оваквог развоја догађаја, Врховна рада Украјине:

изјављује да се проблем Косова може и мора решити само политичким преговорима на основу општеприхваћених међународних правних норми;

позива све стране у сукобу да предузму максималне мере за наставак мировног процеса за проналажење обострано прихватљивог решења косовског проблема;

захтева од руководства НАТО-а и САД да одустану од употребе војне силе за решавање проблема Косова, који је унутрашња ствар Савезне Републике Југославије;

позива светску заједницу да уложи све напоре да заустави покушај НАТО-а да користи оружје на Балкану;

обраћа се парламентима и владама Европе да се спрече војна дејства НАТО-а у Југославији и да се заједничким напорима постигне мирно решавање косовског проблема;

позива Савет безбедности УН да на свом састанку хитно размотри ситуацију око одлуке НАТО-а у вези са Савезном Републиком Југославијом.

Кијев, 24. марта 1999. године

У Београд је 27. марта допутовао тадашњи министар спољних послова Украјине Борис Тарасјук (тренутно представник Украјине при Савету Европе). Он је био први министар спољних послова, који је дошао у посету Београду након што је почело бомбардовање. Међутим, нова посредничка настојања и дуги састанак са председником Слободаном Милошевићем нису спасили ситуацију (BBC News Украјина, 2009).

Током бомбардовања украјинска Влада је послала хуманитарну помоћ народу Југославије, као и косовским избеглицама, које су нашле уточиште у данашњој Северној Македонији. Како би се избегло да их НАТО авиони униште, авиони ЈАТ-а су постављени на украјинске аеродроме.

Врховна рада се 21. 5. 1999. године обратила парламентима земаља света и међупарламентарним организацијама у вези са хитним прекидом бомбардовања у Југославији. Наглашено је да рат у Југославији представља ничим изазвану НАТО агресију, која не само да није допринела решавању сукоба на Косову већ је, напротив, довела до његовог продубљивања, претварајући овај сукоб „у општејугословенску и балканску трагедију, као и општеевропски проблем“ (Верховна Рада Украјина, 1999в).

Украјина се 1. септембра 1999. придружила мировном контингенту КФОР-а. Током њеног боравка на Косову до 2022. године, погинуло је 5 украјинских војника, а 26 је рањено.

Булдожер револуција у Србији 5. октобра 2000. постала је узор наранцастој револуцији у Украјини 2004. године. Украјина је наставила да помаже Југославији након пада Слободана Милошевића. Влада Украјине је већ у

децембру 2000. године донела одлуку да обезбеди 100 тона мазута и 50 тона папира за штампање из државних резерви као хуманитарну помоћ Савезној Републици Југославији (Верховна Рада Украјини, 1999г).

Реакција Кијева на бомбардовање, а потом и принципијелан став о непризнавању независности Косова (2008) обезбедили су поверење у односима двеју земаља, прилично активан политички дијалог и међусобну подршку у међународним организацијама у периоду који је трајао до краја 2013. године.

Међутим, у позадини одржавања пријатељских и поверљивих односа, земље нису једна другу сматрале приоритетом на листи спољнополитичких партнера и није било речи о стратешком партнерству.

Србија је за Украјину заиста била кључни трговински и економски партнер у региону. Међутим, државе нису успеле да се договоре ни око потписивања заједничког Протокола о приступању Србије Светској трговинској организацији (осим са Украјином, Србија их тада није потписала још само са Бразилом, САД и РФ), нити око закључивања преговора о Споразуму о слободној трговини. Одсуство режима слободне трговине између Украјине и Србије обезбедило је, и даље пружа, конкурентске предности компанијама из трећих земаља на рачун српских и украјинских предузетника.

Обе земље су поставиле циљ да постану чланица Европске уније, при чему је Србија на том путу до 2014. била далеко испред Украјине. За разлику од Србије, Украјина је као циљ поставила улазак не само у ЕУ, већ и у НАТО. Штавише, активност у овом правцу зависила је од проевроатлантских или проруских ставова конкретног председника Украјине. А у украјинском друштву, као и у самом НАТО-у, није било консензуса нити недвосмислене подршке када је реч о приступању Украјине.

Украјинска православна црква (Московске патријаршије), која је традиционално неговала добре односе са Српском православном црквом, имала је водећу улогу у верском животу Украјине. То је допринело и одржавању посебног карактера односа између два словенска православна народа.

Председник Србије Томислав Николић одликовао је 6. јуна 2013. године четвртог председника Украјине Виктора Јануковича, који је боравио у дводневној званичној посети Београду, Орденом Републике Србије на ленти за заслуге у развоју и учвршћивању мирољубиве сарадње и пријатељских односа. Као одговор, председник Украјине је председнику Николићу уручио Орден за заслуге првог степена. Како је саопштено, председници су значајну пажњу посветили европским интеграцијама обеју држава. „За Украјину је интересантно успешно искуство Србије у односима са Европском унијом. Наставићемо активан дијалог са српском страном у циљу узајамне подршке на путу европских интеграција“, рекао је Јанукович новинарима после разговора (Радио Слобода, 2013). Тада се чинило да се билатерална сарадња

можда неће развијати космичком брзином, али ће наставити самоуверено да напредује у уобичајеном правцу.

Међутим, Јанукович је крајем новембра 2013. одбио планирано потписивање Споразума о придруживању са Европском унијом (Србија је сличан документ са ЕУ потписала још у априлу 2008). Одбијање је постало окидач за масовне проевропске протесте у Украјини, након чије победе је почео руско (у ствари русијско)-украјински сукоб. Ови догађаји су из корена променили даљу природу односа Украјине и Србије.

3.2 Други период: 2014–2022. година

Владајућа политичка елита Србије је Мајдан или Револуцију достојанства (новембар 2013 – фебруар 2014), масовне проевропске протести у Украјини и бекство председника В. Јануковича у РФ критички доживљавала. Више пута су српски званичници, позивајући се на протесте у Србији, говорили о спречавању Мајдана или украјинског сценарија у земљи. Амбасада Украјине у Београду такође је више пута скренула пажњу на то да проблеме у Украјини није изазвала проевропска револуција, већ потоња агресија РФ (Radio Slobodna Europa, 2023).

Након почетка руско (у ствари русијско)-украјинског сукоба у пролеће 2014, односно након анексије Крима и оснивања лажних република на делу територија Луганске и Доњецке области, званични Београд је уверавао Кијев у то да заступа поштовање територијалног интегритета и суверенитета Украјине, уз захвалност за украјински став о питању Косова.

Србија, међутим, није у марту 2014. учествовала у гласању о резолуцији ГС УН 68/262 „Територијални интегритет Украјине”. Делегација Србије 2014–2021 гласала је „против“ проукрајинских резолуција Генералне скупштине УН („Проблем милитаризације Аутономне Републике и града Севастопоља, Украјина, као и делова Црног и Азовског мора“ и други), незванично објашњавајући то ризиком од губитка подршке РФ у Савету безбедности УН по питању Косова. Београд, такође, није подржао резолуције које је Украјина покренула у другим међународним организацијама, а које би потенцијално могле изазвати нежељене реакције Москве. Званични Београд је у суштини нагласио да нема намеру да се придружи санкцијама Руској Федерацији.

У позадини наставка активног политичког дијалога Београда и Москве, у Кијеву се формирало осећање да је званично неутрална позиција Београда у пракси прешла у корист РФ. С друге стране, српска страна ограничава билатералну интеракцију са Украјином у низу области које могу бити осетљиве за Москву.

Овај период украјинско-српских односа карактерише нагло смањење политичког дијалога на највишем и високом нивоу (за осам година биле су само

две посете српске стране: министра спољних послова Србије И. Дачића 2014. и 2015, један од њих као председавајући ОЕБС-а, а неколико са украјинске стране: посета председника Украјине П. Порошенка 2018. године, радна посета потпредседника Владе за европске интеграције И. Климпущ-Цинцадзе 2016, радна посета министра спољних послова Украјине П. Клипкина ради учешћа на министарском састанку ОЕБС-а 2015. године).

Појавиле су се нове линије тензија и фрустрација: посете Криму српских политичара, како десничарских партија, тако и чланова владине коалиције; присуство српских плаћеника у редовима незаконских оружаних формација на истоку Украјине; значајно присуство „проруских наратива“ о Украјини у српском информативном простору и наратива о „проруским Србима“ у украјинским масовним медијима; нарасле тензије у односима навијача водећих српских и украјинских фудбалских клубова (генерални спонзор „Црвене звезде“ и „Партизана“ су „Гаспром“ и НИС, што умногоме открива тајну редовног промовисања проруских наступа на њиховим утакмицама, док су навијачи кијевског „Динама“ партнери загребачког „Динама“), као и перцепција оснивања Православне цркве Украјине Цариградске патријаршије 2018. као црквеног раскола.

На интернет страници „Balkaninsight“ је 1. новембра 2017. године објављен интервју тадашњег амбасадора Украјине О. Александровича, који је постао живописна илустрација стања односа две државе. Публикација, посвећена проблему присуства српских плаћеника у сепаратистичким оружаним групама, које су се бориле против Оружаних снага Украјине на истоку Украјине, носила је наслов „Русија користи Србију да уништи Европу, амбасадор Украјине“ (BalkanInsight, 2017). Министарство спољних послова Србије је као одговор на то упутило „последње упозорење“ амбасадору Украјине, оштро критикујући његове изјаве о „потпуној подређености српске спољне политике званичној Москви“. Чуо се и сигнал о могућем проглашењу амбасадора Украјине персоном нон грата. Тончев, тадашњи државни секретар Министарства спољних послова Србије, подсетио је да је улога амбасадора да унапређују билатералне односе, углавном политичке и економске, а „амбасадор Украјине у Србији је, изгледа, заборавио на то“.

Вреди истаћи да у овом периоду многи европски фактори украјинско питање нису доживљавали као егзистенцијално. Постојале су наде да русијско-украјински сукоб неће ескалирати на нови ниво, а да ће апетити Москве бити ограничени на Крим и стварну контролу над тзв. ЛНР и ДНР.

У таквим условима свакако би било наивно очекивати да Србија, са негативним билансом односа са НАТО-ом, постане лидер у подршци Украјини у њеној одбрани од РФ. Ипак, треба истаћи да Србија није подржала кршење међународног права које је учинила РФ у односу на Украјину. Акције украјинске стране, које су имале за циљ да превуку Србију на своју страну,

понекад су личиле на Дон Кихотове коњичке нападе на ветрењаче. Кијев је претпоставио да крајњи циљ Москве нису Крим или Донбас, већ Украјина у целини.

3.3 Трећи период: фебруар 2022 – лето 2024.

Почетак свеобухватне руске (росијске) агресије на Украјину 24. фебруара 2022. године, те показана способност Оружаних снага Украјине да се ефикасно супротставе „другој армији“ света значајно су утицали на даљи ток српско-украјинског дијалога. Извесно изненађење за многе у свету, укључујући у то и Србију, било је да је Украјина издржала. Украјинска држава је показала да је утицајан фактор, о чијој позицији треба много озбиљније водити рачуна.

Штавише, ако су раније многи у Европи руско (росијско)-украјински сукоб доживљавали као локални, онда су од фебруара 2022. почели да доживљавају овај рат као претњу не само Украјини, већ и себи. На овај начин Украјина се заправо претворила у нову испоставу западног света, која је у конфронтацији са Москвом. Сходно томе, западни свет се мобилисао да подржи Украјину и у њој је видео нови смисао.¹

У таквој ситуацији Србија, која је географски део Европе и земља кандидат за чланство у ЕУ, нашла се под појачаним притиском западних партнера у вези са природом односа и са Украјином и са РФ. Београд је своју позицију дефинисао као војно, али не и политички неутралну, правећи на тај начин корак ка Западу и Украјини. Међутим, у исто време и даље настоји да остане у оквирима традиционалног алгорита спољнополитичке мултивекторске дипломатије, што највише одговара интересима Србије (RTV, 2022). Током овог периода дијалог на највишем нивоу између Београда и Москве фактички је заустављен.

С друге стране, од јуна 2023. одржано је пет састанака председника Србије Александра Вучића и украјинског председника Володимира Зеленског. Два су била 2024. године: 18. јула у Вудстоку на самиту Европске политичке заједнице и 28. фебруара у Тирани, у оквиру Самита „Украјина – Југоисточна Европа“; а три током 2023: 1. јуна на маргинама самита Европске политичке заједнице у Молдавији, 22. августа на маргинама самита Украјина–Балкан у Атини, те 5. октобра на маргинама самита Европске политичке заједнице у Гранади.

Прва посета једног министра спољних послова Србији након именовања Марка Ђурића на место министра била је посета украјинског колеге Дмитра Кулебе (12–13. маја ове године). Осим састанка са господином Ђурићем,

¹ Тојнби је разрађивао тему истурених тачака у светској историји (Тоунбе, 1934).

украјинског министра су два пута примили председник Србије Александар Вучић, председница парламента Ана Брнабић и председник Владе Милош Вучевић. Штавише, ова посета је одржана у оквиру посете прве даме Украјине Олене Зеленске Србији, до које је дошло на позив прве даме Србије Тамаре Вучић.

Године 2023. тадашњи председник Народне скупштине В. Орлић и председница Владе Србије А. Брнабић учествовали су у формату видео-обраћања на самитима Кримске платформе, које је покренула Украјина. Одржан је и састанак на нивоу шефова парламената и др.

Након фебруара 2022. Србија углавном подржава или се уздржава приликом гласања о проукрајинским резолуцијама ГС УН, што је у супротности са ставом у периоду 2014–2022, када је српска делегација углавном гласала „против“. Приметно је сада да Украјина понекад не пружа подршку у питањима која су важна за Београд. Конкретно, 23. маја 2024. Кијев је подржао Резолуцију о комеморацији геноцида у Сребреници на Генералној скупштини УН. У априлу 2023. Украјина је била уздржана приликом гласања о процедури за разматрање захтева Косова за чланство у Савету Европе (истовремено, став Кијева у вези са непризнавањем Косова у пракси је у низу области чвршћи од става Београда). Очигледно је да званични Кијев узима у обзир интересе кључних партнера, од чије помоћи тренутно зависи.

Србија је почела да пружа помоћ Украјини, а износ помоћи се све више повећавао. Конкретно, донирано је три милиона евра преко Дечјег фонда Уједињених нација (UNICEF) и Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице (UNHCR) (2022). Владе Србије донирала је 32,4 милиона долара на хуманитарни рачун Народне банке Украјине (март 2024). Такође, Влада Србије је два пута пружила хуманитарну помоћ Украјини посредством Механизма цивилне заштите ЕУ. Енергетска опрема је предата у марту 2023. године, а лекови и вода за пиће у августу 2023. године. Као резултат договора прве даме Украјине О. Зеленске и супруге председника Србије Т. Вучић, Србија је Украјини обезбедила два возила хитне помоћи (у Украјину су стигла 24. новембра 2022. године), која су предата центрима хитне медицинске помоћи у Харков и Черкаси. Обезбеђени су рехабилитација и одмор у Србији (1 – 22. 8. 2023) за 50 играча дечјег тима ФК „Спарта Черњивци“ (Martyniuk, 2024).

Интересантно је видети смањење оштрих критика Кијева у вези са очувањем директних веза Београда са Москвом у низу области. Дакле, ако је почетком 2022. године оштро нападала одржавање директних ваздушних веза Београда са руским градовима, украјинска страна тренутно радије проучава могућности да укључи српску страну и њене потенцијале у обављање одређених посредничких функција, посебно у контексту појединих тачака Формуле мира председника Украјине.

Из очигледних разлога, интересовање за украјинске теме у српском информационом простору вишеструко је порасло. Штавише, у зависности од политике извора, постоји широк спектар наратива – почев од промосковских, па све до дивљења и романтизације Украјине. У украјинском информационом простору интересовање за Србију остаје прилично уздржано, често са нагласком на њене јаке везе са РФ.

У низу важних области, међутим, и даље постоје неспоразуми међу странама, што је такође важно и треба узети у обзир. Присуство међусобних негативних стереотипа у украјинском и српском друштву, који су настали након 2014. године, кочи активирање сарадње у културно-хуманитарној, научној и другим важним сферама.

Патријарх српски Порфирије је 28. марта 2023. године отворено оптужио украјинске власти за државни терор против Украјинске православне цркве (СПЦ, 2023). Патријархов став је увек важан у Србији и указује на присуство кризних нивоа у билатералној сарадњи, који се не могу занемарити.

Општи обједињујући контекст интензивирања сарадње, чију локомотиву напретка сад воде власти обеју земаља, данас пре свега чине заједничке евроинтеграцијске тежње Србије и Украјине, те подршка Украјини и пажња кључних западних играча према њој. Основни билатерални фактор, на ком се заснива партнерство, остаје принципијелан став Србије и Украјине у вези са узајамним поштовањем територијалног интегритета и суверенитета.

4. Закључци

Србија и Украјина су заправо „братске земље“ и имају вековну традицију добрих односа. У интересу је и Кијева и Београда да схвате важност очувања и даљег развоја ове традиције. Стога је важно суздржати се од одлука које пре зависе од актуелне политичке ситуације, али које могу наштетити даљем току односа. Пре свега, реч је о потреби одржавања међусобног поштовања територијалног интегритета и суверенитета.

Преглед историје српско-украјинског дијалога показује да је до 2014. године српско друштво у целини доживљавало Украјину као блиску православну словенску земљу, која је била пријатељски настројена према Русији (Росији), а понекад и идентификована са њом. Стога су топла осећања Срба упућена Русији (Росији), понекад упућивана Украјини.

Украјина је подржала и пружила помоћ Србији 1999. године. Међутим, ова помоћ није била превелика и одлучујућа за даљи развој догађаја, првенствено због реалних могућности Украјине. То је имало пре свега морални ефекат.

Раскол Украјине и Русије (Росије) 2014. генерално је доживљен прилично негативно, како у српском друштву, тако и у политици. Иако су, наравно, ставови разних чинилаца српског друштва били различити, реч је о општој слици. Стога се однос према Украјини у Србији генерално погоршао. Истовремено, у Украјини је порасла перцепција Србије као савезника или сателита Русије (Росије), односно пријатеља непријатеља.

Период од 2014. до 2022. године може се сматрати једним од најгорих за динамику развоја дијалога. Током овог периода било је мало нових позитивних трендова, а негативни су почели да уништавају претходно наслеђе. После 2022. године међудржавни дијалог је интензивираан. Разлози за активацију су већ раније размотрени.

Треба напоменути да, као што нису сви фактори украјинског друштва спремни да безболно прихвате реалност посебног односа Срба према Русији (Росији) (Миловановић, 2021: 45), тако нису ни сви српски фактори спремни да изгубе „проруску“ Украјину, са којом су имали дијалог до 2014. године.

Даљи развој украјинско-српског дијалога несумњиво ће зависити од ситуације на фронту у Украјини. Треба рачунати на дугу конфронтацију Украјине и Русије (Росије), западног света и Москве. Украјина и Србија су на западној страни нове гвоздене завесе и у њиховом је интересу јачање сарадње.

За стране је важно да у одређеним правцима превазиђу инерцију, која је била присутна у билатералним односима. Јасан пример је дугогодишњи неуспех страна да уложе напоре и коначно закључе споразум о слободној трговини, који је њиховим пословним круговима преко потребан.

Такође је важно успоставити сарадњу како би се супротставили негативним наративима трећих страна и што боље истакли у информативном пољу обостраних позитивних примера сарадње, којих има доста.

Генерално, Украјина и Србија тренутно имају много области, које захтевају активан рад на враћању поверења, одржавању и јачању традиционално пријатељских и обострано корисних односа. Сматра се да је важно не изгубити пређашње наслеђе, већ му додати нова достигнућа Србије и Украјине као саставних делова Европе.

Mark Martyniuk*
Deputy Ambassador of Ukraine
in Republic of Serbia

EXAMINING THE DIALOGUE BETWEEN UKRAINE AND SERBIA

ABSTRACT

The aim of this article is to try to explain the current state of dialogue between Ukraine and Serbia, its historical and international context, state, and perspectives. The article is divided into two parts. In the first part, the author examines the formation of dialogue in a historical perspective, the specific problem of the lack of clear identification of Ukrainians in the eyes of Serbs, the impact of the largest post-war conflicts in Europe on the formation of relations between Serbs and Ukrainians. In the second part, the dynamics of the development of political dialogue and the mutual perception of Serbs and Ukrainians in the period after the establishment of diplomatic relations are analysed in more detail, three stages of periodization are proposed. The author tries to explain the reasons for the changes in the nature of dialogue. The basis of dialogue remains mutual respect for territorial integrity and sovereignty. The common aspiration for EU membership is seen as a new growing factor that unites the two nations.

KEY WORDS: Ukraine, Serbian-Ukrainian dialogue, international relations, territorial integrity and sovereignty of countries, European integration.

1. Introduction

In April 2024, Ukraine and Serbia marked 30 years since the establishment of diplomatic relations. The Embassy of Ukraine in Belgrade was working as usual, and the Embassy of Serbia, which was evacuated from Kyiv in March 2022, has not returned to Ukraine for now. That period of diplomatic relations between the two European countries, Serbia and Ukraine, is not long. That in no way confirms

* mark_martyniuk@yahoo.com

the fact that the history of relations between the two Slavic peoples is much longer, and the ties between them are close and strong.

Over the centuries, the joint cooperation and connection of Serbs and Ukrainians were intertwined with the history of other states, of which they were a part. Therefore, sometimes it is not easy to single out the pure part of the bilateral heritage. A special problem is the insufficient interest and research of the complicated picture of the dialogue between the two peoples throughout history by the scientists of Ukraine and Serbia.

2. Mutual perception of bilateral relations in a historical perspective

In order to understand the state of dialogue between Serbia and Ukraine, it is important to understand how Serbs and Ukrainians perceive each other, why this is so, as well as what attitudes and stereotypes have been formed in the consciousness of the two peoples.

1. Serbs and Ukrainians are Orthodox Slavic nations with an extremely close language and culture. Both nations use the Cyrillic alphabet and are considered brother nations.

A rather widespread narrative is that the territory of Ukraine is considered the homeland of Serbs (Церовић, 2002).

Ukrainians and Serbs have never been in conflict in history, on the contrary, they supported each other.

Throughout history, mutual respect, and sometimes romanticization, formed a view of each other as heroic peoples who fought for their freedom, Orthodox faith and tradition for centuries.

An interesting proof of the degree of mutual influence is the story of the writing of the national anthem of Ukraine. In the fall of 1862, at one of the parties of the Ukrainian ethnographer and poet Pavlo Chubynskyi, Serbian students studying at the University of Kyiv sang the Serbian Song by Svetozar Miletić. Chubinsky liked the song very much and in half an hour under its influence he wrote the lyrics of the song "Ukraine has not died yet". In this way, thanks to the Serbs, the future anthem of Ukraine appeared (Ющук, 1996: 51).

In general, the historical legacy of mutual understanding and experience of Ukrainians and Serbs, which was formed over the centuries, can be assessed as almost perfect.

2. A specific problem that undoubtedly affects the Serbian-Ukrainian dialogue is the absence of a clear identification of the Ukrainian side of the dialogue in the Serbian tradition.

Ukrainians do not confuse Serbs with other nations. Whether it is about Serbian history in general, or about the development of bilateral relations. Those whom

Serbs consider representatives of their historical pantheon of heroes, Ukrainians also consider Serbs. Whether it's Nikola Tesla or someone else.

At the same time, it happened that one Serbian name – Русија/Rusija - encompasses various historical phenomena in the history of Central and Eastern Europe, namely:

a) Русь (Русь/Rusj), R(o)us(j)kaya zemlya or Kiev State (modern historiographical names: Kievskaya Rus', Rus' - Ukraine) which represents an Eastern European feudal monarchical state with its capital in Kiev, which existed during 9 -13. century. In the Ukrainian tradition, Russia is considered the first state entity on its own (Грушевський, 1898: т.1, 1-6);

b) Россия (Россија/Rossija) or the Russian Federation is a country in Eastern Europe and Northern Asia. It comes from the Principality of Moscow (it separated from the Principality of Vladimir-Suzdal in 1263 and was a vassal state of the Golden Horde until 1480). The name Muscovy was officially used until 1721 when Peter I proclaimed it as the Russian Empire.

The origin of the name Rus' still remains unclear. The Rosy River flows near Kyiv. Some historians support the theory that the name came from Northern Europe. Ukrainian historians generally consider this to be an autochthonous name that may have Sarmatian roots. A thousand years ago, the name Rus was applied only to a small territory of modern Ukraine, which included Kyiv, Chernihiv and Pereyaslav (Толочко, 2007: т.4, 528).

With the strengthening of the Kievan state and due to its expansion, especially after the Christianization in 988, the name Rus' spread to other Slavic and non-Slavic tribes. In the territories that came under the administrative or cultural influence of Kyiv, the derivatives of the name Rus' spread - Ruthenia (Latin translation of the word Rus') in the West and Rossija (Greek translation) in the East and North spread.

As for the Ukrainians themselves, their name Rus' was current until the 19th century. In the literature of the time, they were contrasted with "Lithuanians" (modern Belarusians), "Lyakhs" (Poles) and "Muscovites" (Muscovy, present-day Rossiya/Rossiia). At 16-19. During the century Ukrainians were also called "Cosacks" and "Cherkas". From the end of the 17th to the beginning of the 19th century, after most of the Ukrainian lands became part of the Moscow State (Russian Empire), Ukrainians were also called "Maloros" and Ukraine "Malorossiia", which means "old Rus'" in Greek.

The word Ukraine means "our country" or "land". This ethnonym has been used sporadically since the 12th century. The name Ukraine began to be actively used in the 16th century in Central Ukraine, which was then under the rule of Poland. The ethnonym became especially popular in the regions where the national revival movements and Cossack uprisings against the Polish authorities were most active.

From the beginning of the 19th century, in order to emphasize their difference from Muscovites (Velikoros), Kharkiv Ukrainian intellectuals began to use the name "Ukrainians" instead of the old names as a general ethnonym. This new name was finally established in Transdnieper Ukraine after the First World War. A similar process took place in Western Ukraine, Galicia and Bukovina between 1918 and 1940.

In the Ukrainian tradition, Rus'-Ukraine and Russia-Moscovy are clearly distinguished. In the Russian language Rus' and Rossiya are also two different words. But the Serbian language has one name for both historical phenomena, and that is Russia. Consequently, Serbs often get confused with the identification of the party with whom they are having a dialogue.

One of the examples concerns the life of Saint Sava. According to the website of the Serbian Orthodox Church (English version), Rastko met a Russian monk from Mount Athos at the age of seventeen, secretly left his parents' home and went to the "Russian monastery of Saint Panteleimon on Mount Athos", where he took the rank and name of the saint - Sava. This happened around 1192 (Serbian Orthodox Church, 2024).

Accordingly, one can get the impression that it is a connection between Serbia at that time and Russia - Muscovy (Ђоровић, 2001: 140), but in fact the only Orthodox metropolitanate in Russia at that time was Kyiv. Therefore, it is very likely that we are dealing with the historical legacy of the relationship between Kyiv, or at least the monks of the Kyiv Orthodox Metropolis of the Constantinople Patriarchate, and Serbia.

Another example concerns icon painters. It is known that in 1743 Arsenije Jovanovich Shakabenta from the Pechersk Lavra monastery in Kyiv brought icon painters to the Karlovac metropolitanate, as well as that Ukraine (hetmanship) was under the protectorate of the Russian Empire that year, but retained its autonomy and even a customs border with it. These icon painters painted monasteries and taught the craft to Serbian painters. Some of those frescoes still decorate the walls and vaults of Fruška Gora monasteries today. In the National Museum of Belgrade, these icon painters were identified as Ukrainians, and in the Matica Srpska Gallery in Novi Sad, they were identified as originating from the Russian (in the Russian sense) empire. Therefore, visitors to the Novi Sad Museum, unlike the one in Belgrade, will probably think that the icon painters from Kiev are not part of the Serbian-Ukrainian, but Serbian-Russian cultural dialogue, even though they are the same people.

As another example, we can cite the story of the Russian diplomat of Ukrainian origin, Grigory Shcherbina, who was the consul in Kosovo at the beginning of the last century (Ђоровић, 2001: 683). Shcherbina was killed in 1902 because of his activities aimed at protecting the Serbian population. He was an ethnic Ukrainian, he sent letters from Kosovo to his family in Ukraine, he was born and buried in

the Chernihiv region of Ukraine. In the northern part of Kosovska Mitrovica, a monument was erected to him, which mentions that he was a "Russian diplomat", but ignores his Ukrainian ethnic origin (Луцко, 2010).

There are many such examples, when Serbs consider the historical legacy of Serbian-Ukrainian relations as a part of Serbian-Russian history.

This is how it turned out, and this problem really complicates the mutual understanding of the participants in the dialogue. One of the reasons is that the Ukrainian ethnos is quite ancient, but the Ukrainian political nation is young, and its active formation is actually taking place right now. Whether this situation will change depends mostly on the Ukrainian side of the dialogue and on its further actions and activities, and sometimes on the results of the Ukrainian internal discussion. In Ukraine, there have been discussions for years whether those with Ukrainian roots, such as Pyotr Tchaikovsky, Anton Chekhov, Fyodor Dostoyevsky, or Mikhail Bulgakov, who is a native of Kiev, should be considered part of Ukrainian culture or be "given" them entirely to Russia.

3. The peculiarities of the world view, and therefore the inevitable mutual perception of Serbs and Ukrainians today, are significantly influenced by the fact that both nations faced war. But the role of NATO and the Russian Federation for the majority of Serbs and Ukrainians is currently diametrically opposed. For many Serbs, NATO is the aggressor, and the RF is still the country that defends Serbian territorial sovereignty at the UN Security Council. For Ukraine, the RF is the aggressor, and NATO is perceived as an ally and a target for accession (CRTA, 2022).

Therefore, it is not surprising that the Serbian-Ukrainian dialogue has had significant problems since the beginning of the Russian-Ukrainian war in 2014. Many Ukrainians are disappointed by Serbia's "pro-Moscow" attitude. On the other hand, many ordinary Serbs do not understand why the Ukrainians "stepped back from friendship with Russia" and became "puppets of the West in its fight against Russia" (Glas Amerike, 2023). In this context, attempts by third parties to worsen the Serbian-Ukrainian dialogue by inserting narratives that are not actually relevant and important for bilateral cooperation are noticeable.

3. Political dialogue. Present time.

For the periodization of the political dialogue between Ukraine and Serbia after the establishment of diplomatic relations, it is considered appropriate to start from the most significant events for the destinies of both nations during these years and the partners' responses to them.

Accordingly, such historical milestones are the bombing of the FRY by NATO in the background of the Kosovo crisis (1999); the beginning of the Russian-Ukrainian conflict after the Revolution of Dignity (Maidan) in Ukraine

(2014); the beginning of an all-out Russian (actually Russian) aggression against Ukraine (2022). That is, the conditional periodization of the contemporary political dialogue will be: 1st period between 1994 and 2014, 2nd period from 2014 to 2022, 3rd period from 2022 to 2024.

3.1 The First Period

On the eve of the NATO bombing of the FRY, Ukrainian diplomacy tried to act as a mediator to prevent the disaster, but without a positive result.

Despite the active development of cooperation with NATO, Kyiv has taken a firm and vocal position regarding the development of the situation. Thus, on February 19, 1999, the Verkhovna Rada (Parliament) of Ukraine issued a statement in which it "strongly condemned the intention to solve the problem of Kosovo and Metohija by force, up to the point of bombing the whole of Yugoslavia". The document states that "by blackmailing the Yugoslav side by introducing troops into Kosovo, that is, by encroaching on the territorial integrity of the sovereign state, these destructive forces are, in fact, provoking an armed conflict in the center of Europe".

On March 24, 1999, the Verkhovna Rada adopted and published a new resolution and statement (Відомості Верховної Ради України (Білетн Врховне Раде Україне), 1999, бр. 18: 163), the full text of which is given below:

STATEMENT

of the Verkhovna Rada of Ukraine in connection with NATO's aggressive actions
against the Federal Republic of Yugoslavia

On March 23 of this year, the NATO leadership decided to carry out a military action against the Federal Republic of Yugoslavia - a member of the UN, without a mandate from the UN Security Council.

The Supreme Rada of Ukraine considers these NATO actions an aggression against a sovereign state that can lead to the escalation of a large-scale military conflict.

By adopting the aforementioned decision, NATO grossly violated not only international legal norms of the UN and generally recognized norms of human morality, but also its own founding documents, which state that military operations of the Alliance can only be carried out in order to guarantee the security of NATO member states.

Aware of the depth of danger from this development of events, the Supreme Rada of Ukraine:

declares that the Kosovo problem can and must be solved only through political negotiations based on generally accepted international legal norms;

calls on all parties to the conflict to take maximum measures to continue the peace process for a mutually acceptable solution to the Kosovo problem; requests the leadership of NATO and the USA to give up the use of military force to solve the problem of Kosovo, which is an internal matter of the Federal Republic of Yugoslavia;

calls on the world community to make every effort to stop NATO's attempt to use weapons in the Balkans;

appeals to the parliaments and governments of Europe to prevent NATO's military operations in Yugoslavia and to achieve a peaceful solution to the Kosovo problem through joint efforts;

calls on the UN Security Council to urgently review the situation regarding NATO's decision regarding the Federal Republic of Yugoslavia at its meeting.

Kyiv, March 24, 1999.

On March 27, the then Minister of Foreign Affairs of Ukraine Boris Tarasyuk (currently the representative of Ukraine at the Council of Europe) arrived in Belgrade. He was the first minister of foreign affairs to visit Belgrade after the beginning of the bombing. But new mediation efforts and a long meeting with President Slobodan Milosevic did not save the situation (Тарасюк, 2009).

During the bombing, the Ukrainian government sent humanitarian aid to the people of Yugoslavia, as well as to the Kosovo refugees who found refuge in what is now North Macedonia. JAT planes, in order to avoid being destroyed by NATO planes, were stationed at Ukrainian airfields.

On 21 May 1999 the Supreme Rada addressed the parliaments of the countries of the world and inter-parliamentary organizations in connection with the urgent cessation of bombing in Yugoslavia. It was emphasized that the war in Yugoslavia represented an unprovoked NATO aggression, which not only did not contribute to the resolution of the conflict in Kosovo, but, on the contrary, led to its deepening, turning this conflict "into a general Yugoslav and Balkan tragedy, as well as a general European problem".¹

On 1 September 1999, Ukraine joined the KFOR peacekeeping contingent. During the period of their stay in Kosovo until 2022, five Ukrainian soldiers lost their lives and 26 were wounded.

The bulldozer revolution in Serbia on 5 October 2000 became a model for the Orange Revolution in Ukraine in 2004. Ukraine continued to help Yugoslavia after the fall of Slobodan Milošević. Already in December 2000, the Government of

¹ Address of the Verkhovna Rada of Ukraine on the occasion of the immediate cessation of the bombing of Yugoslavia, document 4a/99-VR.

Ukraine made a decision to provide 100 tons of fuel oil and 50 tons of printing paper from state reserves as humanitarian aid to the Federal Republic of Yugoslavia.²

Kiev's reaction to the bombing, and then the principled stance on not recognizing Kosovo's independence (2008), ensured trust in the relations between the two countries, quite active political dialogue and mutual support in international organizations in the period that lasted until the end of 2013. However, against the background of maintaining friendly and confidential relations, the countries did not consider each other a priority on the list of foreign policy partners and there was no talk of a strategic partnership.

Serbia was indeed a key trade and economic partner in the region for Ukraine. However, the states failed to agree either on signing a joint Protocol on Serbia's accession to the World Trade Organization (apart from Ukraine, Serbia signed them only with Brazil, the USA and the Russian Federation), nor on concluding negotiations on the Free Trade Agreement. The absence of a free trade regime between Ukraine and Serbia ensured and provides competitive advantages to companies from third countries at the expense of Serbian and Ukrainian entrepreneurs.

Both countries set the goal of becoming a member of the European Union, whereby Serbia was far ahead of Ukraine on that path until 2014. Unlike Serbia, Ukraine has set the goal of joining not only the EU, but also NATO. Moreover, the activity in this direction depended on the pro-Euro-Atlantic or pro-Russian views of the specific president of Ukraine. And in Ukrainian society, as well as in NATO itself, there was no consensus or unequivocal support for Ukraine's accession.

The Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate), which traditionally had good relations with the Serbian Orthodox Church, played a leading role in the religious life of Ukraine. This contributed to maintaining the special character of the relationship between the two Slavic Orthodox nations.

On June 6, 2013, the President of Serbia, Tomislav Nikolić, awarded the fourth President of Ukraine, Viktor Yanukovich, who was on a two-day official visit to Belgrade, with the Order of the Republic of Serbia on the Ribbon for Merit. in the development and strengthening of peaceful cooperation and friendly relations. In response, the President of Ukraine presented Nikolić with the Order of the Republic Serbia on a Ribbon (II degree). As it was announced, the presidents paid considerable attention to the European integration of both countries. "Serbia's successful experience in relations with the European Union is interesting for Ukraine. We will continue an active dialogue with the Serbian side with the aim of mutual support on the road to European integration," Yanukovich told reporters after the conversation (Радио Свобода, 2013). At that time, it seemed

² Decision of the Government of Ukraine dated 28 December 2000 no. 514-r on providing humanitarian aid to the Federal Republic of Yugoslavia.

that bilateral cooperation may not develop at cosmic speed, but will continue to confidently advance in the usual direction.

However, at the end of November 2013, Yanukovych refused the planned signing of the Association Agreement with the European Union (Serbia signed a similar document with the EU back in April 2008). The rejection became a trigger for massive pro-European protests in Ukraine, after the victory of which the Russian-Ukrainian conflict began. These events fundamentally changed the further nature of relations between Ukraine and Serbia.

3.2 Second Period: 2014–2022

The ruling political elite of Serbia viewed critically at Maidan or the Revolution of Dignity (November 2013 - February 2014), mass pro-European protests in Ukraine and the escape of President V. Yanukovych to the RF. Several times, Serbian officials, referring to the protests in Serbia, talked about preventing the Maidan or the Ukrainian scenario in the country. The Embassy of Ukraine in Belgrade has also repeatedly pointed out that the problems in Ukraine were not caused by the pro-European revolution, but by the subsequent aggression of the Russian Federation (Radio Slobodna Europa, 2023).

After the beginning of the Russian-Ukrainian conflict in the spring of 2014, i.e. the annexation of Crimea and the establishment of fake republics on part of the territories of Luhansk and Donetsk regions, official Belgrade assured Kyiv of respect for the territorial integrity and sovereignty of Ukraine, with gratitude for the Ukrainian position on the issue Kosovo.

Serbia, however, did not participate in the vote in March 2014 on UN General Assembly resolution 68/262 "Territorial integrity of Ukraine". The delegation of Serbia during the 2014-2021 period voted "against" the pro-Ukrainian resolutions of the UN General Assembly ("The problem of militarization of the Autonomous Republic and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black and Azov Seas" and others), unofficially explaining the risk of losing the support of the Russian Federation in the UN Security Council on the issue of Kosovo. Belgrade also did not support the resolutions initiated by Ukraine in other international organizations, which could potentially cause unwanted reactions from Moscow. Official Belgrade essentially emphasized that it has no intention of joining the sanctions against the Russian Federation.

In the background of the continuation of the active political dialogue between Belgrade and Moscow, a feeling was formed in Kyiv that the officially neutral position of Belgrade had in practice shifted to the benefit of the Russian Federation. And the Serbian side limits bilateral interaction with Ukraine in a number of areas that may be sensitive for Moscow.

This period of Ukrainian-Serbian relations is characterized by a sharp decrease in political dialogue at the highest and highest level (in eight years, two visits by the Serbian side: the Minister of Foreign Affairs of Serbia I. Dačić in 2014 and 2015, in one of them as the chairman of the OSCE, and several from the Ukrainian sides: the visit of the President of Ukraine P. Poroshenko in 2016, the working visit of the Minister of Foreign Affairs of Ukraine P. Klimkin in 2015 for the ministerial meeting of OSCE).

New lines of tension and frustration appeared: visits by Serbian politicians, both from right-wing parties and members of the government coalition, to Crimea; the presence of Serbian mercenaries in the ranks of illegal armed formations in the east of Ukraine; significant presence of "pro-Russian narratives" about Ukraine in Serbian information space and narratives about "pro-Russian Serbs" in Ukrainian mass media; tensions have increased in relations between fans of the leading Serbian and Ukrainian football clubs (the general sponsor of Crvena zvezda and Partizan are Gazprom and NIS, which largely reveals the secret of regular promotion of pro-Russian performances at their matches, and fans of Kyiv "Dinamo" are partners of "Dinamo" Zagreb); The Serbian Orthodox Church treated the establishment of the Orthodox Church of Ukraine of the Patriarchate of Constantinople in 2018 as a church schism.

On November 1, 2017, the *Balkaninsight* outlet published an interview with the then ambassador of Ukraine, O. Aleksandrovich, that became a vivid illustration of the state of relations. The publication, dedicated to the problem of the presence of Serbian mercenaries in the separatist armed groups that fought against the Armed Forces of Ukraine in the east of Ukraine, was entitled "'Russia is using Serbia to destroy Europe", Ambassador of Ukraine". In response, the Ministry of Foreign Affairs of Serbia sent a "last warning" to the ambassador of Ukraine, strongly criticizing his statements about the "complete subordination of Serbian foreign policy to official Moscow". There was also a signal about the possible declaration of the ambassador of Ukraine as *persona non grata*. Ivica Tončev, then the State Secretary of the Ministry of Foreign Affairs of Serbia, reminded that the role of ambassadors is to improve bilateral relations, mainly political and economic, and "the ambassador of Ukraine in Serbia seems to have forgotten about that".

It is worth pointing out that in this period, many European factors did not perceive the Ukrainian issue as existential. There were hopes that the Russian-Ukrainian conflict would not escalate to a new level, and that Moscow's appetites would be limited to Crimea and real control over the so-called LNR and DNR.

In such conditions, it would certainly be naive to expect that Serbia, with its negative balance of relations with NATO, would become a leader in supporting Ukraine in its defense against the Russian Federation. However, it should be noted that Serbia did not support the violation of international law by the Russian Federation in relation to Ukraine. The actions of the Ukrainian side, which aimed to

draw Serbia to its side, sometimes resembled Don Quixote's cavalry charges on windmills. Kiev assumed that Moscow's ultimate goal was not Crimea or Donbas, but Ukraine as a whole.

3.3 Third period: February 2022 - summer 2024

The beginning of the comprehensive Russian (Russian) aggression against Ukraine on February 24, 2022, the demonstrated ability of the Armed Forces of Ukraine to effectively oppose the "second army" of the world significantly influenced the further course of the Serbian-Ukrainian dialogue. A certain surprise for many in the world, including in Serbia, is that Ukraine survived. The Ukrainian state has shown that it is an influential factor, whose position should be taken into account much more seriously.

Moreover, if earlier many in Europe perceived the Russian-Ukrainian conflict as a local one, then from February 2022 the Western world began to perceive this war as a threat not only to Ukraine, but also to itself. In this way, Ukraine actually turned into a new outpost of the Western world in confrontation with Moscow. Consequently, the Western world mobilized to support Ukraine and saw a new meaning in it.³

In such a situation, Serbia, which is a geographical part of Europe and a candidate country for EU membership, found itself under significantly increased pressure from Western partners regarding the nature of relations with both Ukraine and the Russian Federation. Belgrade defined its position as military, but not politically neutral, thereby taking a step towards the West and Ukraine. At the same time, however, it will continue to strive to remain within the framework of the traditional algorithm of foreign policy multi-vector diplomacy, which best suits the interests of Serbia (RTV, 2022). During this period, the dialogue at the highest level between Belgrade and Moscow was effectively stopped.

On the other hand, since June 2023, five meetings have been held between Serbian President Aleksandar Vučić and Ukrainian President Volodymyr Zelensky. Two in 2024: on July 18 in Woodstock at the summit of the European Political Community, on February 28 in Tirana as part of the "Ukraine - Southeast Europe" Summit; and three in 2023: on June 1 on the sidelines of the summit of the European Political Community in Moldova; August 22 on the sidelines of the Ukraine-Balkan summit in Athens; October 5, on the sidelines of the summit of the European Political Community in Granada.

The first visit of a minister of foreign affairs to Serbia after the appointment of Marko Đurić to the position of minister was the visit of his Ukrainian colleague Dmytro Kuleba (May 12-13 this year). Apart from the meeting with Mr. Đurić,

³ Toynbee discusses the topic of outposts in the history of Western Europe

the Ukrainian minister was received twice by Serbian President Aleksandar Vučić, Parliament Speaker Ana Brnabić and Prime Minister Miloš Vučević. Moreover, this visit was held as part of the visit to Serbia by the first lady of Ukraine, Olena Zelenska, at the invitation of the first lady of Serbia, Tamara Vučić.

In 2023, the then President of the National Assembly V. Orlić and Prime Minister of Serbia A. Brnabić participated in the video address format at the Crimean Platform summits initiated by Ukraine. A meeting was also held at the level of heads of parliaments and so on.

After February 2022, Serbia mostly supports or abstains when voting on pro-Ukraine resolutions of the UN General Assembly, which is in contrast to the position in the period 2014-2022, when the Serbian delegation mostly voted "against". It is noticeable that now Ukraine sometimes does not always provide support in issues that are important for Belgrade. Specifically, on May 23, 2024, Kyiv supported the resolution on the commemoration of the genocide in Srebrenica at the UN General Assembly. In April 2023, Ukraine abstained from voting on the procedure for considering Kosovo's request for membership in the Council of Europe (at the same time, Kyiv's position regarding the non-recognition of Kosovo in practice is stronger than Belgrade's in a number of areas). Obviously, official Kiev takes into account the interests of key partners, on whose help it currently depends.

Serbia started providing aid to Ukraine, the amount of which was increasing more and more. Specifically, 3 million euros through the United Nations Children's Fund (UNICEF) and the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2022). Government of Serbia donated 32.4 million dollars to the humanitarian account of the National Bank of Ukraine (March 2024). The Government of Serbia twice provided humanitarian aid to Ukraine through the EU Civil Protection Mechanism. Energy equipment was handed over in March 2023, medicines and drinking water in August 2023. As a result of the agreement of the first lady of Ukraine O. Zelenska and the wife of the President of Serbia T. Vučić, Serbia provided Ukraine with two ambulances (arrived in Ukraine on November 24, 2022), which were handed over to emergency medical centers in Kharkiv and Cherkasy. Rehabilitation and rest in Serbia (August 1-22, 2023) was provided for 50 players of the FC Sparta Chernivtsi children's team (Martyniuk, 2024).

It is interesting to see the reduction of harsh criticism from Kiev regarding the preservation of direct ties between Belgrade and Moscow in a number of areas. Therefore, if the Ukrainian side strongly attacked the maintenance of direct air connections between Belgrade and Russian cities at the beginning of 2022, it currently prefers to study the possibilities of including the Serbian side and its possibilities for certain mediating functions, especially in the context of certain points of the President of Ukraine's Peace Formula.

For obvious reasons, interest in Ukrainian topics in the Serbian information space has increased by many times. Moreover, depending on the politics of the

source, there is a wide range of narratives – from pro-Moscow to admiration and romanticization of Ukraine. In the Ukrainian information space, interest in Serbia remains rather restrained, often with an emphasis on its strong ties with the Russian Federation.

In a number of important areas, however, disagreements between the parties remain, which are also important to consider. The presence of mutual negative stereotypes in Ukrainian and Serbian society, which were formed after 2014, hinders the activation of cooperation in cultural-humanitarian, scientific and other important spheres.

On March 28, 2023, Serbian Patriarch Porfirije openly accused the Ukrainian authorities of state terror against the Ukrainian Orthodox Church (SPC, 2023). The patriarch's position is always important in Serbia and indicates the presence of crisis levels in bilateral cooperation that cannot be ignored.

The general unifying context of the intensification of cooperation today, whose progress is now led by the authorities of both countries, is above all the common European integration aspirations of Serbia and Ukraine and the support and attention towards Ukraine from key Western players. The basic bilateral factor on which the partnership is based remains the principled position of Serbia and Ukraine regarding mutual respect for territorial integrity and sovereignty.

4. Conclusions

Serbia and Ukraine are actually "brotherly countries" and have a centuries-old tradition of good relations. It is in the interest of both Kyiv and Belgrade to understand the importance of preserving and further developing this tradition. Therefore, it is important to refrain from decisions that rather depend on the current political situation but can harm the further course of the relationship. First of all, it is about the need to maintain mutual respect for territorial integrity and sovereignty.

A review of the history of the Serbian-Ukrainian dialogue shows that until 2014, the perception of Ukraine in the Serbian society as a whole was that of a close Orthodox Slavic country, which was friendly towards Russia (Rossiya), and sometimes identified with it. Therefore, the warm feelings of the Serbs are addressed to Russia (Rossiya), sometimes addressed to Ukraine.

Ukraine supported and provided assistance to Serbia in 1999. However, this aid was not too large and decisive for the further development of events, including due to the real possibilities of Ukraine. It had above all a moral effect.

Ukraine's rift with Russia in 2014 was generally perceived quite negatively, both in Serbian society and in politics. Although, of course, the attitudes of various elements of Serbian society were different, we are talking about the general

picture. Therefore, the attitude towards Ukraine in Serbia generally worsened. At the same time, the perception of Serbia as an ally or satellite of Russia, i.e. a friend of the enemy, has grown in Ukraine.

ЛИТЕРАТУРА/LITERATURE

- BalkanInsight. (2017). Russia ‘Using Serbia to Destroy Europe’, Ukraine Ambassador. *BalkanInsight* 1. 4. 2017, <https://balkaninsight.com/2017/11/01/russia-using-serbia-to-destroy-europe-ukraine-ambassador-10-31-2017/>, Accessed: 27 July 2024.
- BBC News Україна*. (2009). Тарасюк: Україна не могла бути осторонь. *BBC News Україна* 25. 3. 2009, https://www.bbc.com/ukrainian/indepth/story/2009/03/090325_tarasyuk_int_ns?fbclid=IwAR0EFZ7ccOgtGYU3EvaXtZ4M_0OesbnmCJzbw70pPRj8fVqG5l3Egw9PUxI, Accessed: 27 July 2024.
- Верховна Рада України. (1999а). Заява Верховної Ради України про вирішення проблем Косово і Метохії, 19. 2. 1999, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2%D0%B0/99-%D0%B2%D1%80#Text>, Accessed: 27 July 2024.
- Верховна Рада України. (1999б). Заява Верховної Ради України щодо агресивних дій НАТО проти Союзної Республіки Югославії (1999), Відомості Верховної Ради України, 1999, № 18, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-2000-%D1%80#Text>, Accessed: 27 July 2024.
- Верховна Рада України. (1999в). Звернення Верховної Ради України до парламентів країн світу, Міжпарламентського союзу, Парламентської асамблеї Ради Європи, Парламентської асамблеї ОБСЄ, Міжпарламентської асамблеї СНД щодо негайного припинення бомбардувань у Югославії, 19. 4. 1999, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4%D0%B0/99-%D0%B2%D1%80#Text>, Accessed: 27 July 2024.
- Верховна Рада України. (1999г). Постанова Верховної про надання гуманітарної допомоги населенню Союзної Республіки Югославія, що постраждало від ракетно-бомбових нападів з боку НАТО, 7. 4. 1999, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627-14#Text>, Accessed: 27 July 2024.
- Glas Amerike (2023). Novi treći put: Građani Srbije veruju da je Ukrajina isprovocirala Rusiju. *Glas Amerike*, 22. 2. 2023, <https://www.glasamerike.net/a/srbija-rusija-ukrajina-rat-istrazivanje-gradjani-krivci-mnenje-mitovi/6974591.html>, Accessed: 7. 6. 2024.
- Грушевський, М. (1954). *Історія України – Русь, т.1*, Нью-Йорк: Книгоспілка.
- Луцко, О. (2010). Пам'ятник українцю Щербині в Косово. *BBC News Україна*, 11. 11. 2010, Available at: https://www.bbc.com/ukrainian/world/2010/11/101111_shcherbyna_kosovo_lutsko_is, Accessed: 27 July 2024.
- Martyniuk, M. (2024). Zahvalni smo Srbiji na podršci u UN. *Demostat*. 18. 7. 2024, <https://demostat.rs/sr/vesti/ekskluziva/martyniuk-zahvalni-smo-srbiji-na-podrsци-u-un/2108>, accessed: 3 August 2024.
- Миловановић, М. (2021). *Наша сјољашња ѿолиѿиѿка*. Београд: Центар за националну политику.
- Радіо Свобода. (2013). Янукович говорив у Сербії про євроінтеграцію. *Радіо Свобода* 6. 6. 2013, <https://www.radiosvoboda.org/a/25009557.html>, Accessed: 24 July 2024.

- Radio Slobodna Europa (2023). Proveravamo: Poređenje protesta u Srbiji sa Majdanom, *Radio Slobodna Evropa*, 5. 6. 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/protesti-srbija-ukrajina-majdan-evromajdan/32445647.html> , Accessed: 7. 6. 2024.
- RTV. (2022). Zaključak Saveta za nacionalnu bezbednost povodom situacije u Ukrajini u 15 tačaka, *Radio-televizija Vojvodine*, 24. 2. 2022, https://rtv.rs/rom/politika/zakljucak-saveta-za-nacionalnu-bezbednost-povodom-situacije-u-ukrajini-u-15-tacaka_1317221.html , Accessed: 27 July 2024.
- Saint Sava I, First Archbishop of Serbia (27.7.2024). *Serbian Orthodox Church*. http://arhiva.spc.rs/eng/saint_sava_first_archbishop_serbia_0.html, Accessed: 27 July 2024.
- СПЦ. (2023). Саопштење за јавност поводом државног терора над Украјинском Православном Црквом, 28. 3. 2023, <https://spc.rs/saopstenje-za-javnost-povodom-drzavnog-terora-nad-ukrajinskom-pravoslavnom-crkvom/> , Accessed: 24 July 2024.
- Толочко П. П. (2007). *Київська Русь, сїановлення їїа розвиїок ядра держави. Енциклоїедїя ісїїорїї України у 10 її*. Київ: Наукова думка.
- Тоунбеє, А. Ј. (1934). *A Study of History*. Oxford: Oxford University Press.
- Церовић, Љ. (2002). *Срби у Украјини*, Нови Сад: Музеј Војводине и Српско-украјинско друштво.
- CRTA. (2022). Rezultati: Politički stavovi građana Srbije – jesen 2022, 22. 11. 2022, CRTA, <https://cрта.rs/istrazivanje-eu-rat-u-ukrajini/>, Accessed: 27 July 2024.
- Ђоровић, В. (2001). *Исїїорїја Срба*. Ниш: Зограф.
- Јушук І. (1996). Иван Франко і національно-визвольна боротьба сербів у 70-х роках ХХ ст. У: Косановић, Б. (ур.). *Иван Франко и Срби. Издавање њоводом 150-їодїшњице рођења Ивана Франка*. Нови Сад: Српско-украјинско друштво, Архив Војводине (40-47).